

מבט על, גיליון 459, 28 באוגוסט 2013

**התערבות צבאית אמריקאית בסוריה –
לאור תכלית אסטרטגית רחבה ולא רק כפעולת ענישה**

**עמוס ידלין
אבנר גולוב**

עד לפרסום הידיעות על כך שצבאו של אסד ביצע מתקפה רחבה בנשק כימי בפרבר מזרחי בדמשק, וושינגטון לא שקלה ברצינות התערבות צבאית בסוריה. נוכח המסקנות של גורמי מודיעין מערביים, כי אסד אחראי לשימוש בנשק כימי – כפי שמשקף מהצהרתו של מזכיר המדינה האמריקני ג'ון קרי – הממשל האמריקאי דן באפשרויות לתגובה צבאית הולמת. תגובה צבאית איננה עומדת בפני עצמה ומחייבת להגדיר מהי התכלית האסטרטגית של ארצות הברית בבואה להפעיל כוח צבאי בסוריה.

היעד האמריקני המוצהר הוא להעניש את הנשיא אסד על השימוש שעשה בנשק כימי ולהרתיע משימוש מאסיבי נוסף באמצעי זה. יעד אמריקני לא מוצהר אך חשוב לא פחות, צריך להיות פגיעה בתחושת הביטחון של הנשיא הסורי ושינוי תפישתו באשר ליכולתו לשרוד, להביא להפסקת הטבח, כולל ה"קונוונציונלי", של בני ארצו ולהביא את מלחמת האזרחים לכלל סיום.

כדי לקדם שני יעדים אלה על הנשיא האמריקני לשקם את כוח ההרתעה של ארצות הברית. הנשיא האמריקני, שהכריז בפומבי על "קו אדום" שחצייתו תגרור תגובה, נמנע מלפעול עד היום. הריסון האמריקני חיזק את תחושת הביטחון של אסד ועודדו להרחיב את היקף פעולותיו נגד המורדים ואת פגיעותיו הנרחבות בחפים מפשע. הריסון האמריקאי גם חיזק את ההערכה במוסקבה, כי תמיכתה באסד תוכיח לעולם את נאמנותה לבנות בריתה ואת עמידה על עקרונותיה – בניגוד לארצות הברית, המפקירה בעלי ברית ומהססת לעמוד על עקרונותיה.

אינטרס אמריקני חשוב מאד הוא החלשת הציר הרדיקלי – איראן, סוריה וחזבאללה – שהרי הישגים שזקוקים לזכותו יהוו בשורה רעה לערכים שארצות הברית מאמינה בהם ולאיינטרסים שלה. הרתיעה האמריקנית מפעולה בסוריה עודדה את חזבאללה להתערב בנעשה בסוריה דבר שהצליח לשנות את המומנטום במלחמת האזרחים שם לטובתו של אסד. הציר הרדיקלי רשם הישג אל מול חולשה בולטת במחנה המערבי המתון. ההססנות המערבית חיזקה את רוסיה שהמשיכה לתמוך בדבקות במשטרו של אסד, ואת הארגונים הג'יהאדיסטים, שהתחזקו ככל שארצות הברית לא פעלה. הארגונים שנשארו החלשים ביותר הם דווקא הארגונים החילוניים הפרו-מערביים, החשובים כל כך לעתידה של סוריה וליכולת לכונן בה משטר דמוקרטי וליברלי ביום שאחרי נפילתו של אסד. זהו אינטרס אמריקני לנסות ולשנות את המומנטום לטובת ארגונים אלו.

החלשת ציר טהראן-דמשק-ביירות והארגונים הג'יהאדיסטים יקטיף את החשש לערעור היציבות בגבולותיה של סוריה עם תורכיה, ירדן וישראל – בנות בריתה של ארצות הברית באזור. המשך מגמת אי-היציבות הנוכחית עלול להביא להרחבת מעגל האלימות למדינות נוספות באזור.

לעיתים קיים מתח בין המחויבות המוסרית של מדינה לבין האינטרסים שלה, אך במקרה הסורי אין לארצות הברית מתח כזה. מבחינה מוסרית ברור לכל כי לא ניתן לעבור לסדר היום על העובדה שצבאו של אסד ביצע מתקפה כימית רחבת היקף. אין זה מקרה מבודד אלא המשך של מדיניות, שאינה בוחלת בטבח אזרחים באמצעות שימוש מאסיבי בנשק לא-מדויק והרסני ובשימוש בנשק כימי. מדיניות זו גבתה את חייהם של יותר מ-110 אלף איש עד כה והפכה מיליונים מאזרחי סוריה לפליטים. תעוזתו של אסד גברה ככל שנחשף להססנות האמריקנית בתגובה למעשי הטבח שביצע. תעוזתם של ארגוני המורדים גברה גם כן ככל שאסד הרחיב את מעשי הטבח.

בעת הזו אין אופציה צבאית אשר יכולה לעצור מיידית את הטבח המתרחש בסוריה, לגרום לאסאד להסתלק ולהבטיח משטר מתון ודמוקרטי במדינה. לכן כל האופציות הקיימות, לרבות המשך הריסון האמריקני, הינן אופציות לא אופטימאליות או אפילו רעות. נוכח ההבנה שאי-פעולה היא אסטרטגיה גרועה ביותר – לא מוסרית ופוגעת באינטרסים האמריקאיים, יש צורך לבחון מה "האסטרטגיה הגרועה הטובה ביותר".

התערבות במלחמת האזרחים בסוריה מנוגדת לשאיפה האמריקנית לשים קץ למלחמות העשור האחרון במזרח התיכון, היא פוגעת במורשת של הנשיא אובמה הדוגלת ב"החזרת חיילנו הביתה" ומעלה את החשש מפני מלחמה נוספת במדינה מוסלמית, מלחמה הדומה לאלה שאותן סיים אובמה בעיראק ובאפגניסטן.

החשש העיקרי הוא שפעולה אמריקנית תגרור "השלכות לא צפויות" שירחיבו את היקף המבצע הצבאי בסוריה ואת משכו. למשל, מבצע צבאי מול אסד עשוי לחזק את הארגונים הג'יהאדיסטים. התערבות צבאית עלולה להביא את וושינגטון לעימות ישיר עם מוסקבה וכן היא עלולה לגרור תגובה מהפטרון האיראני של אסד ולפתוח חזית נוספת מול איראן וחזבאללה, שכבר מעורב בלחימה בסוריה. אנו מעריכים, כי לכל השחקנים הללו אין אינטרס בהסלמת המשבר אלא בהכלתו ושמירה על המומנטום שאסד צבר לאחר הניצחון באל-קסייר. עם זאת, מכיוון שדעת הקהל האמריקנית מתנגדת נחרצות לתקיפה יבשתית רחבת היקף, אנו משוכנעים שאפשרות של מבצע צבאי רחב, הכולל פשיטה של כוחות יבשתיים לא עולה על שולחן הדיונים בבית הלבן.

עם זאת על השולחן שש אסטרטגיות, שאינן מתקפה כוללת (בסגנון עיראק 2003). ראש המטות המשולבים, גנרל מרטין דמפסי, התייחס לחלופות אלו במכתבו לקונגרס ב-19 באוגוסט 2013 – יומיים לפני ההתקפה הכימית בדמשק. לכן, סביר שחלופות אלו הן הנמצאות על השולחן – ונבחנו יכולתן להשיג את התכלית האסטרטגית אל מול הסיכונים. להלן ניתוח התוצאות הצפויות לכל חלופה ואת הסיכונים שבהן.

1. חלופת מה שהיה הוא שיהיה: תגבר את האימון והסיוע בנשק למורדים

אימון כוחות המורדים מחוץ לסוריה, סיוע בהקמת שרשרת פיקוד יעילה, ושליחת נשק משמעותי, תוך לקיחת הסיכון שנשק מתקדם יגיע לידי ארגוני הטרור בסוריה. למרות שהנשיא האמריקני כבר הכריז, כי ארצות הברית תחמש את המורדים, מדיניות זו טרם יושמה במלוא היקפה, אך גם החלטה על יישום מלא של ההצהרה הנשיאותית לא יהווה בשלב זה סימן משכנע לשינוי המדיניות האמריקנית ולנחישותה לשנות את מאזן הכוחות בסוריה. למרות שאסטרטגיה זו הייתה יכולה להתאים לנסיבות ששררו עד לפני מספר חודשים, אין היא מהווה מענה הולם לנקודת זמן זו.

2. תקיפת "ענישה" נקודתית

התקיפה תכוון בהיקף מוגבל ונקודתי ובזמן קצר נגד היחידות שלקחו חלק בתקיפה הכימית האחרונה או תקיפה של מטרות צבאיות או נכסים של השלטון הסורי. חלופה זו תהווה שינוי המדיניות האמריקנית, היא אמנם תחזק את אמינותה של ארצות הברית אך סיכוייה להשיב את כוח ההרתעה האמריקני לא גבוהים. מדובר באקט הענשה מקומי שאיננו משנה את המציאות בסוריה בצורה משמעותית. בכוחה של חלופה זו למנוע שימוש רחב בנשק כימי, כפי שנעשה בשבוע שעבר, אך קיים ספק גדול אם היא תשפיע על שיקוליו של אסד באשר להמשך הטבח בעמו.

3. הכרזה על "No Fly Zone" עם אפשרות לשילוב אלמנטים של "No Move" נגד אריטלריה, טנקים ומרגמות סוריות.

חלופה זו משאירה את ארצות הברית בשולי המאבק הפנים-סורי ומעבירה את ההחלטה למגרש של אסד – האם לבחון את הנחישות האמריקנית. פגיעה בחופש הפעולה האווירי של אסד עשויה להוות אבן נגף בתכנית הלחימה שלו מכיוון שבזירה זו הוא נהנה מעליונות מוחלטת עד כה. איסור על ירי של אריטלריה, טנקים ומרגמות במקומות מסוימים עשוי לפגוע בנדבך נוסף בו לאסד יתרון משמעותי (כוח האש) ולצמצם את הפגיעה באוכלוסייה האזרחית הסורית. אזורים "אסורי טיסה" או "אסורי תנועה" דורשים תחזוק לאורך זמן – דבר הדורש השקעה רבה יחסית של משאבים. לארצות הברית הצבא הגדול והמתקדם בעולם. גם אם היתה פועלת לבדה היא היתה יכולה לבצע משימה זו רק באמצעות כוחותיה באזור. אם תשכיל לשתף פעולה עם בנות בריתה, החיסרון העיקרי של חלופה זו יצטמצם משמעותית.

4. הכרזה על אזורי פירוז סמוך לגבול עם תורכיה וירדן ופרוודורים הומניטאריים.

המטרה של חלופה זו היא לייצר מחסה לאוכלוסייה אזרחית במטרה לצמצם את הטבח בסוריה, ואפשרות ליצור מסדרונות לאספקת סיוע הומניטרי לטיפול באוכלוסייה, שכבר נפגעה. כמו בחלופה הקודמת, גם

חלופה זו דורשת תחזוק ושמירה על האזורים בהם מדובר וכן היא דורשת הכנסה של כוחות יבשתיים. אם חלופה זו תיבחר יש לוודא שהכוחות שמבצעים את השמירה על אזורי הפירוז והמסדרונות ההומניטריים לא יהיו כוחות אמריקאים. חיילים תורכיים יישמרו על המסדרונות בסמוך לגבול התורכי וחיילים ירדניים יישמרו על האזורים בסמוך לגבול הירדני. ניתן גם לתאם שיתוף פעולה עם ארגונים מתונים של מורדים סוריים לשמירה על אזורים בתוך סוריה.

5. תקיפה אווירית מתמשכת נגד מטרות מבצעיות, המאפשרות לאסד לנהל את הלחימה מול המורדים, כגון מפקדות ובסיסי נשק.

בתרחיש תקיפה רחב היקף זה ניתן יהיה לתקוף גם כוחות יבשה, אוויר וים וכן נשק מתקדם. זו חלופה חדשנית ומשמעותית שמשפיעה על יחסי הכוחות בין אסד למורדים ומעבירה מסר של נחישות אמריקנית, שעלול לשנות את תחושת הביטחון בקרב אנשי המשטר הסורי. חלופה זו מכניסה את ארצות הברית למעורבות ישירה במלחמת האזרחים בסוריה ומעמידה את אסד במצב חדש וקשה. בחלופה זו הסיכון של "שאירת" ארצות הברית לתוך מלחמת האזרחים גבוה יחסית.

6. השתלטות והשמדת הנשק הכימי בסוריה

חלופה זו היא היעילה ביותר מול האיום של שימוש בנשק כימי מצידו של אסד או מצד המורדים. אולם השתלטות והשמדת המאגר הכימי הגדול שברשות סוריה הינו מבצע הדורש הפעלת כוחות מיוחדים והכנסתם לסוריה לתקופה ממושכת – עד להשמדת כל החומר הכימי. גם בתרחיש של מבצע כזה יש סיכון שכמות קטנה של נשק כימי תוברח לידיים עוינות. שעל כן, לפני שפונים לחלופה זו יש לבחון עד כמה ניתן לצמצם את השימוש בנשק כימי על-ידי חיזוק כוח ההרתעה האמריקני באמצעות אחת מהחלופות האחרות, והבהרת הנחישות האמריקנית לפעול במקרה של שימוש נוסף בנשק כימי.

סיכום והמלצות למדיניות

ניתוח החלופות הרלוונטיות של הנשיא אובמה מצביע על הצורך באסטרטגיה, המשלבת את החלופות השלישית, הרביעית והחמישית להתערבות אמריקנית ישירה והדרגתית. אסטרטגיה זו תשנה את "כללי המשחק" בסוריה, מעבר לענישה והרתעת אסד משימוש נוסף בנשק כימי. אסטרטגיית התערבות משולבת והדרגתית תכלול תקיפה של יעדים אסטרטגיים נבחרים כאקט ענישה על התקיפה הכימית בפרברי דמשק, והכרזה על "No Fly Zone" ארצות הברית תוכל בצעד שני גם להכריז על אזורים מפורזים ומסדרונות הומניטריים ולתקוף נכסי שלטון אם אסד יסלים תגובותיו.

הנשיא אובמה עיצב מדיניות ביטחון לאומי, היוזמת התערבות רק כאשר אינטרס לאומי עליון נמצא בסכנה ובמסגרת לגיטימציה רחבה ככל הניתן. נראה, כי ההערכה בושינגטון, היא שפעולותיו האחרונות של אסד מאיימות על האינטרס האמריקני העליון. על הממשל לקדם מהלך צבאי משותף במסגרת הרחבה ביותר האפשרית – במועצת הביטחון, ובהינתן וטו רוסי – במסגרת שיתוף פעולה עם בנות בריתה, ולשתף אותן במהלכה באזור: תורכיה (שכבר הודיעה על תמיכתה במהלך אמריקני), סעודיה, קטאר, ירדן וישראל, עם אפשרות לערב גם את מצרים, כדי לשפר את היחסים בין המדינות. התכנון האמריקני צריך לכלול גם מענה מדיני להתנגדות הרוסית ומוכנות להרתעת איראן וחזבאללה מהרחבת שדה המערכה. כפי שנטען, מהלך צבאי אמריקאי שכזה לא יפתור את הקונפליקט הסורי, אך הוא החלופה הפחות גרועה מבין החלופות הרעות ויחד עם יוזמה להסדר פוליטי, יכול בסבירות גבוהה לקדם את התכלית האסטרטגית של החלפת משטר אסד, הנחלת מפלה לציר הרדיקלי, שיקום ההרתעה והאמינות האמריקאית מול איראן וחיזוק היציבות והבריאות של ארצות הברית במזרח התיכון.